

Ismerős, otthonos, újító – kortárs családi ház a kis faluban. Építészfórum.hu, 2021.

<https://epiteszforum.hu/orokseg-benyei-csaladi-haz>

Laudator temporis acti – A H₂O Offices új épülete a Váci úton. Metszet, várható megjelenés: 2021/2.

Harsogás helyett – Nordic Light Trio irodaház. Építészfórum.hu, 2021.

<https://epiteszforum.hu/harsogas-helyett--nordic-light-trio-irodahaz>

Hídat verni – Villa a Farkastorki lejtőn. Építészfórum.hu, 2020.

<https://epiteszforum.hu/hidat-verni--villa-a-farkastorki-lejton>

Triptichon – Családi ház Óbudán. Építészfórum.hu, 2020.

<https://epiteszforum.hu/triptichon--csaladi-haz-obudan>

Retrospect: Gábor Csanády's work spanning 25 years. Word Architecture News, 2020.

<https://www.worldarchitecturenews.com/article/1672747/retrospect-gabor-csanadys-work-spanning-25-years>

Aurea mediocritas. Régi-új Magyar Építőművészet, 2020/1.

<http://meonline.hu/aktualis/tema/aurea-mediocritas/>

A fehérség hatalma. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/a-feherseg-hatalma>

Álmok, monstrumok, világvége. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/almok-monstrumok-vilagvege>

Valóság és intenció határán – interjú Bujnovszky Tamással. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/valosag-es-intencio-hataran>

Kövek között. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/kovek-kozott>

Csíkos ház. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/csikos-haz>

Könnyed industrializmus. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/konnyed-indusztrializmus>

Ha Derrida látta volna. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/ha-derrida-latta-volna>

Két világ határán. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/ket-vilag-hataran>

Fény az építészetben. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/feny-az-epiteszetben>

Fel Belgrádra! Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/fel-belgradra>

A fehér győzelme. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/a-feher-gyozelme>

Kihívó, egyedi és maradandó – Ibis Styles Budapest Citywest. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/kihivo-egyedi-es-maradando-ibis-styles-budapest-citywest>

„A tér szerelmese vagyok” – interjú Zsitva Tiborral. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/a-ter-szerelmese-vagyok>

Vita után. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/vita-utan>

Bukarest legújabb múzeuma. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/bukarest-legujabb-muzeuma>

„Nincs sok esélye jelenleg az iskolai építészettanításnak” – interjú Tatai Máriával. Építészfórum.hu, 2019.

<http://epiteszforum.hu/nincs-sok-eselye-jelenleg-az-iskolai-epiteszetoktatásnak>

A protestáns templomépítészeti kánon átalakulása a századfordulón. Régi-új Magyar Építőművészet, Utóirat. 2018/6.

<http://meonline.hu/utoirat/a-protestans-templomepiteszeti-kanon-atalakulasa-a-szazadfordulon/>

Látszat, valóság, jelenlét – LÁTVÁNYTÉR 2018. Építészfórum.hu, 2018.

<http://epiteszforum.hu/latszat-valosag-jelenlet-latvanyter-2018>

A jéghegy és a csúcsa — Sztárépítészek Budapesten. Építészfórum.hu, 2018.

<http://epiteszforum.hu/a-jeghegy-es-a-csucs-a-sztarepiteszek-budapesten>

Azt látták, amit láttatni szerettünk volna – interjú Bun Zoltánnal. Építészfórum.hu, 2018.

<http://epiteszforum.hu/azt-lattak-amit-lattatni-szerettunk-volna>

Ab igne ignem. Építészfórum.hu, 2018.

<http://epiteszforum.hu/ab-igne-ignem>

Minden az arányokon múlik. Építészfórum.hu, 2018.

<http://epiteszforum.hu/minden-az-aranyokon-mulik>

Új nemzedék és közösségi gondolkodás. A Magyar Építész Kamara honlapja, 2018.

http://mek.hu/index.php?link=Uj_nemzedek_es_kozossegi_gondolkodas

„Nagy álmom vált itt valóra” – interjú Hlatky-Schlichter Huberttel. Hotel Clark melléklet, Octogon Magazin 2018.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/clark_issuu

A Corvinus új épületei. 2. Párbeszéd és funkcionalizmus – a Corvinus Sportközpont. Octogon Magazin 2017/7.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu_139

A Corvinus új épületei. 1. Belső hangúly – a Corvinus Kollégium. Octogon Magazin 2017/7.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu_139

Jel a parton – atlétikai stadion a Dunánál. Octogon Magazin 2017/6.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu_138

Magunktól magunknak – a Nexon új irodaháza a Váci úton. Octogon Magazin 2017/6.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu_138

Lehet-e más? Octogon Magazin 2017/5.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu_137

Határozott végpont – C5 irodaház a Corvin Negyedben. Octogon Magazin 2017/5.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu_137

Piaci örömkonyha. Octogon Deco 2017/3.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/deco20173_issuu2

Élhető terek szolgálatában. Építészfórum.hu, 2017.

<http://epiteszforum.hu/elheto-terek-szolgalataban>

Egy új városkép hírnöke: mintaadó közösségi építészet a belvárosban. Octogon Magazin 2017/4.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/136_2017_4_issuu

Szigorúság és emberi lépték – az óbudai TVE új székháza. Octogon Magazin 2017/4.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/136_2017_4_issuu

Nyitottság, funkcionalitás, elegancia – az örmezői P+R parkoló. Octogon Magazin 2017/4.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/136_2017_4_issuu

Bóják, tüskék, tölcserék. Octogon Magazin 2017/4.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/136_2017_4_issuu

Mindig az adott helyzettől függ, hogy mi a jó – komfortról egy pszichológus szemével.
Építészfórum.hu, 2017.

<http://epiteszforum.hu/mindig-az-adott-helyzettol-fugg-hogy-mi-a-jo-komfortrol-pszichologus-szemmel>

Emberléptékű transzparencia. Octogon Magazin 2017/3.

<https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu>

Három karakter, egy koncepció: a Nokia székház belső terei. Octogon Magazin 2017/3.

<https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu>

Példaadó kortárs válasz: Nokia Skypark - a Corvin Negyed lezárása. Octogon Magazin 2017/3.

<https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu>

Feltűnő elzárkózás: artificem commendat opus – avagy karaktert adni tudni kell. Octogon Magazin 2017/3.

<https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu>

„Mindig az építészek által támasztott kihívásoknak igyekszünk megfelelni”. Építészfórum.hu, 2017.

<http://epiteszforum.hu/mindig-az-epiteszek-által-tamasztott-kihivasoknak-igyekszunk-megfelelni>

"Természeti architektúrát kellett létrehozni": interjú Ferencz Marcellel és Varga Bélával. Octogon Magazin 2017/2.

<https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu>

Terekbe zárt történelem: a Hild-villa megújulása. Octogon Magazin 2017/2.

<https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu>

London mai arca – Don't Move, Improve! pályázat. Octogon Magazin 2017/2.

<https://issuu.com/octogonmagazin/docs/issuu>

Mintha egy Dunai híd lenne – interjú Kovács András Balázs acélszerkezeti mérnökkel. Duna Aréna melléklet – Octogon Magazin 2017/2.

<https://www.octogon.hu/magazin/134/>

Jelentős mérnöki kihívás – interjú Szántó Lászlóval, az Exon 2000 Kft. ügyvezetőjével. Duna Aréna melléklet – Octogon Magazin 2017/2.

<https://www.octogon.hu/magazin/134/>

A látványtervek csodás világa - miért lesz a kristálpalotából raktárépület? Építészfórum.hu, 2017.

<http://epiteszforum.hu/a-latvanytervek-csodas-vilaga-miert-lesz-a-kristalypalotabol-raktarepulet>

Egy kis skandinávia – a Nordic Light irodaház. Építészfórum.hu, 2017.

<http://epiteszforum.hu/egy-kis-skandinavia-a-nordic-light-irodahaz>

Eger megyei jogú város főépítésze Rárkai Attila interjú. Főépítészek sorozat. Építész Közlöny – Műhely. 2017/2.

https://issuu.com/magyarepiteszkamara/docs/mek_kozlony_250_color

Varga Csaba interjú. Főépítészek sorozat. Építész Közlöny – Műhely. 2017/2.

https://issuu.com/magyarepiteszkamara/docs/mek_kozlony_250_color

Tokaj-Hegyalja világörökségi terület – beszélgetés a főépítészekkel. Főépítészek sorozat. Építész Közlöny – Műhely. 2017/2.

http://foepiteszek.hu/sites/default/files/attachments/mek_kozlony_250_tokaj.pdf

Szada és Szokolya községek főépítésze: Jánosi János. Főépítészek sorozat. Építész Közlöny – Műhely. 2017/2.

http://foepiteszek.hu/sites/default/files/attachments/mek_kozlony_250_szada.pdf

Kortárs enfilade. Octogon Magazin 2017/1.

https://issuu.com/octogonmagazin/docs/2017_1_133_issuu

Egy új városkép hírnöke – a Lágymányosi-öböl új városnegyede. Építészfórum.hu, 2017.

<http://epiteszforum.hu/egy-uj-varoskep-hirnoke-a-lagymanyosi-obol-uj-varosnegyede1>

Csak ne nyúljunk semmihez – a Schneider Electric irodája. Építészfórum.hu, 2016.

<http://epiteszforum.hu/csak-ne-nyuljunk-semmihez-a-schneider-electric-irodaja>

„Élő iroda”, avagy mitől lépünk be örömmel egy munkahelyre? Építészfórum.hu, 2016.

<http://epiteszforum.hu/elo-iroda-avagy-mitol-lepunk-be-orommel-egy-munkahelyre>

Régi idők villája új lehetőségekkel Balatonalmádiban. Építészfórum.hu, 2016.

<http://epiteszforum.hu/regi-idok-villaja-uj-lehetosegekkel-balatonalmadiban>

Egy magyar siker – interjú Muszbek Johannával. Építészfórum.hu, 2016.

<http://epiteszforum.hu/egy-magyar-siker-interju-muszbek-johannaival>

Martonvásár új főtere – a Brunsvik-Beethoven Kulturális Központ. Építészfórum.hu, 2016.

<http://epiteszforum.hu/martonvasar-uj-fotere-a-brunsvik-beethoven-kulturalis-kozpont>

Új látogatóközpont a gyulai Wenckheim-Almásy kastélyban. Építészfórum.hu, 2016.

<http://epiteszforum.hu/uj-latogatokozpont-a-gyulai-wenckheim-almasy-kastelyban>

Új társasház a Corvin negyedben. Építészfórum.hu, 2016.

<http://epiteszforum.hu/uj-tarsashaz-a-corvin-negyedben>

Korok találkozása - a füzéri Alsóvár és látogatóközpont. Építészfórum.hu, 2016.

<http://epiteszforum.hu/korok-talalkozasa-a-fuzeri-alsovar-es-latogatokozpont>

Új Miniszterelnökség a Várban. Építészfórum.hu, 2016.

<http://epiteszforum.hu/uj-miniszterelnokseg-a-varban>

Református gyülekezeti ház - Szandaszőlős – kritika. Prae.hu, 2013.

<http://prae.hu/prae/articles.php?aid=6678&cat=5>

Strukturált fény és füst. Új Művészet, 2012/7.

http://www.ujmuveszet.hu/wp-content/uploads/2014/07/2012_julius_augusztus.pdf

Wittgenstein és az építészet. Kultúra és Kritika (kuk.hu), 2012.

http://kultura-es-kritika.blog.hu/2012/03/09/wittgenstein_es_az_epiteszet

Sorsok zűrzavarban. Kultúra és Kritika (kuk.hu), 2011.

<http://kuk.btk.ppke.hu/hu/content/sorsok-z%C5%B1rzavarban>

A nő dicsérete – Alfons Mucha. Kultúra és Kritika (kuk.hu), 2009.

- **Ab igne ignem.** Építészfórum.hu, 2018.

Link: <http://epiteszforum.hu/ab-igne-ignem>

Konnotáció – ezzel a szóval lehetne leginkább leírni Tóth László, Papp László, Schalling Frigyes és Tóth Gábor vezető tervezők keze alatt, a Tóth Project építésziroda által alkotott törökbálinti családi házat, amelynek jelentésrétegei és kapcsolódási pontjai számos irányból keltik fel bennünk megfigyelésének igényét. Móra Levente írása.

Talán nem is érdekes a helyszín. Bár a legtöbb épület elválaszthatatlan építésének helyétől, arra reflektál, így elkerülhetetlenül viszonyrendszerbe kerül a környezetével – a Tóth Project új családi háza azonban mintha fittyet hányna a hely szellemére, önálló entitásként és némi komorsággal áll a budai agglomeráció egy ritkásan beépített utcájában.

Elsőre az épület színére leszünk figyelmesek – a fekete falak és az eléjük húzott, fehérre mázolt tömör kerítés kontrasztjára, majd az alacsony dőlésszögű lapos- és a szintén kis meredekségű nyeregtető kombinációjával létrehozott kettősségre. Némi idő kell ahhoz, hogy észrevegyük, mennyire elzárkózó ez a ház: az utcafront felé egyetlen, kiváló arányú, vízszintes szerkesztésű ablak néz – az is inkább csak jelzi, semmint hirdeti, hogy az épületben élet van. Az ablaknyílás keretét a korcolt fémlemez fedésű tetővel hozták harmóniába, ez az uralkodó árnyalat pedig egy másik elemmel, a fa természetes színével lép párbeszédbe – és mindehhez háttérrel ad a mindent átható fekete.

Szemlélődésünk során az épület arányai, majd a fekete téglaburkolat biztosítanak minket arról, hogy érdemes kapcsolódási pontokat keresnünk – a sugallat, hogy kötnünk kéne valamihez elsősorban a téglanyers, mégis átforgalmazott megjelenítése miatt születik. A téglaeépítészet mindig a múlthoz, a történelemhez való kapcsolódást jelenti, hirdeti az építészet linearitását – ez lehet az oka annak, hogy a kortárs templomépítészetben szinte általános megoldás a látszó téglaburkolat. És máris egy réteggel közelebb kerültünk az épülethez, hiszen jobban felmérve a nyeregtető fő épületrész arányait, egyértelmű a nexus a római bazilikákkal, sőt, az ezekből táplálkozó ipari épületekkel is. A két irányú értelmezési réteg által teremtett zavart, látszólagos ellentmondást tovább erősíti, amikor szembesülünk az elmélyedésre készítő átmeneti tereivel is, amelyek a kortárs templomépítészet megoldásaihoz kötik, az épület látványának egésze mégis az elmúlt századok ipari épületeinek hangulatát idézi.

Az építészetben a téglamint díszítőelem először a gótikában jelent meg. Az északi országok templomépítészetének alapelemévé vált a vakolatlan téglafal, amit kőkeretes nyílászárók törnek meg. A téglagótika lett az alapja a neogót és különösen a protestáns templomépítészetnek. E stílus hazai kiemelkedő alkotója Pecz Samu, akinél a téglamár nem csak díszítőelem, de a múlthoz való kapcsolódás eszközévé is vált. A szakrális építészettel párhuzamosan (természetesen más szempontok által vezérelve) lett a 19. századi ipari építészet általános alapanyaga is a kisméretű klinkertégla. Bár az '50-es évek pártállami céljait a templomépítészet nem szolgálta, az ipari építészetben tovább élt a klinkerépítészet. Janáky István vagy Hübner Tibor, az érett modernizmus kiemelkedő teljesítményeként elismert épületein köszönt vissza. A téglaeépítészet szakralitáshoz kötődő ága a '90-es évek vallási nyitásban kapott újra lendületet, a kortárs templomépítészet archetípusa, sőt szinte elvárás lett a múlthoz ezer szállal kötődő téglaburkolat. E máig élő hagyomány olyan, jelentős épületeken is megjelenik, mint Győrffy Zoltán debreceni Szent György temploma. Ezt az elemet újraértelmezve saját képére formálta a Tóth Project építésziroda, már a nyílászárók keretezésével jelezve a téglagótikához való kötődést; de az útkeresés a részletmegoldásokban és a térélmény keresésében mutatkozik meg igazán. Túljutva a kertkapun tűnik csak fel, hogy nincs kiemelt bejárat, azt a két épületrész találkozási pontjára, az utcára merőlegesen helyezték el. A két külön stílust képviselő épületrészeket a burkolat fogja

össze, a lapostetős épületnek nincs metszéspontja a főépülettel, egy konzolos közlekedő híd tartja őket egységben, amelynek faburkolata és árnyékolói el is különítik a fő elemektől. A lapostetős épületrész emeletén egy két autó számára kialakított garázs, földszintjén egy fürdővel és raktárhelyiséggel ellátott nagyméretű szoba kapott helyet – innen vezet a folyosó a főépület emeletére, ahol a két fürdővel ellátott, összesen három hálószoza katonás rendben elhelyezett bejáratai nyílnak. A szobák egyaránt a panoráma és a kert felé tájolt homlokzati nyílászárói erősen formálják az összképet, a fa burkolatok, valamint az utcafrontról már ismerős keretezés itt is megjelenik, e kerettel sikerült a horizontális – és a terasz fedése által tovább nyújtott – hangsúlyt tömpítani.

A teraszt fedő erőteljes pillér-gerendás szerkezet – még ha kissé öncélú is – segít vizuálisan leválasztani a terasz és a medence által utalt kertet az épület tömegétől. Ez a pont a fa és a téglapárbeszédének kiteljesedése – a gerendázat formai puritánsága az azt burkoló fa kiemelésére is szolgál, ami az anyagok látványában való tobzódást hozza magával (e tekintetben Adolf Loos épületeit idézi fel), amelyet az egymásba játszatott szögletes formák emelnek az épület alapformáit felszínre hozó kontextusba.

Az átmeneti terekre hangolt élmény része, hogy számos ponton bizonytalanítanak el az átlátást biztosító üvegek, illetve a vizuális irányokat lezáró falak, valamint az akár a mennyezetre is felfuttatott burkolatok. A zárt és a nyitott terek eltérő élményét használták ki a tervezők annak érdekében, hogy különböző érzeteket váltsanak ki a szemlélőből – ebből az szemszögből az épület egy múzeumhoz hasonlóan működik, ahol az érzéseink befolyásolása mellett figyelmünk egy adott pontra való koncentrációja is a cél.

A főépületbe belépve az ajtóra merőleges lépcső által képzett folyosót kihasználva egy vendégszobát, valamint egy mellékhelyiséget helyeztek el, innen jutunk az egytengelyes, praktikus szerkesztésű közös térbe (ahol a nappali, a konyha és az étkező kapott helyet), amelyről egy dolgozószobát választottak le. A nyitottság élményét a nappali hatalmas üveglakái adják meg, amelyek segítségével a két épületrész között elhelyezett zárt udvar egybeforr a nappalival, a bejárati tömb szobájának erre rímelő, nagyméretű üvegajtaja pedig mindhárom teret eggyé olvasztja. A zárt udvart a telekhatárnál ritmikusan megjelenő fa takaróelemek védik, erőteljes párkányzata szűkíti-zárja a területet, faburkolata pedig a híd mennyezetének faburkolatával áll kapcsolatban. Ez a védett udvar titkos hely, amely leginkább a kostorok világát idézi – különösen ráerősít erre az udvar közepére helyezett magányos fa.

Anyag- és színhasználatában itthon talán Ferencz Marcel fekete villája teremtett még hasonlóan evidens kapcsolatot a téglapárbeszéd, a fém és a fa között, de az elvonulásra hangolt terek létrehozásának vágyában, valamint a hely szellemének új irányú megragadásában Peter Zumthor valsi fürdőjéhez is kapcsolódik. A genius loci keresése során a tervezők hozzá hasonlóan a tágabb közeg, a budai hegyek gyűrűjében látták meg a kapcsolódás lehetőségét. Ez az oka annak, hogy az épület büntetlenül el tud különülni közvetlen környezetétől, hiszen a hegyek nyugalma és az erdők csendessége adta meg a viszonyrendszert.

Régi erényekből táplálkozó épületekre van szükség ahhoz, hogy mai korunkban is megérezzük az építészet linearitását, meglegljük a sarokpontokat. A Tóth Project által létrehozott családi ház pedig figyelemreméltó gondossággal segít eligazodni a múlt és a jelen párhuzamai között.

Móré Levente

- **A protestáns templomépítészeti kánon átalakulása a századfordulón.** Régi-új Magyar Építőművészet, Utóirat. 2018/6.

Link: <http://meonline.hu/utoirat/a-protestans-templomepiteszeti-kanon-atalakulasa-a-szazadfordulon/>

A legnagyobb alkotásokat mindig valamilyen eszme vagy erény szolgálata hozta létre.¹ A templomépítészeti sem gyakorlati szükséglet, hanem eszmei igény hívta életre és tartotta fent évezredekken keresztül.² A templomok az őskortól kezdve a világ legmeghatározóbb építészeti alkotásai voltak, az emberiség vallásos érzülete mindig és mindenhol tükröződött építészetiében, függetlenül attól, hogy hol volt megtalálható az adott kultúra, hiszen vallási célú épületekre mindig is szükség volt. Egy vallási épület közvetlenné teszi a magasabb szférákban lévő, a földi világot irányító hatalmakkal való kapcsolatot, egyben a társadalmi összetartozás és a földi politikai államberendezkedés reprezentatív tere is. Az építészet eredeti rendeltetése szerint nem a létfenntartás eszköze, túlmutat ezen, szakrális jellegű és az örökkévalóságnak készül.

A templomoknak ugyanakkor a misztikus és kozmikus szimbolizmusa mellett van egy nagyon gyakorlati funkciójuk is, gyülekezeti helyként (*domus ecclesiae*) működnek. Ez különösen olyan vallások esetében vált hangsúlyossá, ahol az istenkép fogalma a leginkább absztrakt. E gondolat a protestáns egyházak számára döntő, mert alaptételeik közé tartozik, hogy Isten nem a templomban lakik, hanem az istentiszteleten részt vevő gyülekezetben.³ A kultusz helyét illetően a legfontosabb alapvetés, hogy „*Isten nem lakik kézzel csinált templomokban, hanem ő mindenütt jelen van és így ő mindenütt tisztelhető és imádható.*”⁴ Ebből fakad, hogy a reformátorok sem rögzítettek építészeti dogmákat.⁵ Míg a lutheri reformációt kultusz tekintetében a „*megtartás és átídomítás*” jellemzi, a kálvini ágat az „*újjaalakítás*”.⁶ A reformátusok nem tűrtek meg semmiféle díszítést a templomban,⁷ alapelvekben ugyanakkor megegyeznek a reformáció különböző ágainak gondolatai, ezen belül is elsősorban a kultusz gyülekezeti tételében, amelyben a hívők is fontos részt kell, hogy vállaljanak. Megegyeznek továbbá abban is, hogy a kultusz központja az igehirdetés.⁸ A protestáns templom sajátos jellege ezért elsősorban térszervezésében nyilvánul meg. A szertartás prédikációközpontúsága a szószéket helyezi a figyelem középpontjába.⁹

Már a reformáció kezdetén is törekedtek egy protestáns templomépítészeti norma kialakítására.¹⁰ A reformáció első két évszázadában általában kevés protestáns templom épült. Ennek oka egyrészt abban keresendő, hogy a katolikusoktól elvett templomok – némi átalakítás után – ellátták ezt a feladatot, másrészt ebben az időszakban, amely háborúk sorozatát hozta, a fejedelmek és uralkodók anyagi segítséget nehezen tudtak volna nyújtani az egyházaknak.¹¹ Krähling János szerint az első önálló protestáns templomépítészeti bemutató munkát Josef Furttentbach ulmi építőmester jelentette meg. Leonard Christoph Sturm volt a

¹ DR. ERDŐSSY Béla: *Korunk magyar egyházművészete*. Katolikus emléktár, Budapest, 1983. 4.

² RÉV Iлона: *Templomépítészetiünk ma*. Corvina, Budapest, 1987. 11.

³ LŐRINCZ Zoltán: *A protestáns templomépítészet kérdései*. In: LŐRINCZ Z.: „*Ne hagyjátok a templomot...*” Új református templomok 1990-1999. Kálvin kiadó, Budapest, 2000. 18.

⁴ RÉZ László: *Vallás és művészet*. Gömöri református egyházmegye lelkeszi testülete, Rimaszombat, 1909. 90.

⁵ LŐRINCZ Zoltán: *i. m.* 18.

⁶ RÉZ László: *i. m.* 91.

⁷ TAKÁCS Béla: *A református templom*. In: DRENCSENYI Balázs – HEGYI Gábor – MAROSI Ernő – TAKÁCS Béla: *Református templomok Magyarországon*. Hegyi & Társa kiadó, Budapest, 1992. 13.

⁸ RÉZ László: *i. m.* 90.

⁹ ORBÁN János: *A 18. századi Erdély református templomépítkezéseiről*. In: Utóirat – Post Scriptum. A Régi-új Magyar Építőművészet melléklete. 2008/5. 6.

¹⁰ PECZ Samu: *A protestáns templomok építéséről, kapcsolatban a debreceni kálvinista új templom részletes ismertetésével*. In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet közleménye. 1888/33. 241.

¹¹ Uo. 241.

Furttentbachot követő nagy elméleti szerző, aki 1712-ben, tankönyvszerűen összeállított munkájában szinte az összes fellelhető alaprajzot megadta.¹² Az olcsó megoldásokra törekedett, támogatta a karzatot a befogadóképesség növelése érdekében, de síkra szállt a kórus ellen. Szerinte a görögkereszt alaprajz is elfogadható megoldás a protestáns templomok elrendezésére.¹³ Nála a Salamon-templom előképszerűje a döntő – ő az a szerző, akire a teoretizáló protestáns építészeti szakirodalom századokon át hivatkozott.¹⁴

A reformált gyülekezetek már ebben az időben is olyan kultushelynek tekintették a templomot, amely létezésük bizonyosságául szolgált, azonban a 19. századig nemigen sikerült olyan templomokat építeniük, amelyek a hívek által elvárt célszerűséget és művészi szempontokat egyaránt ki tudták volna elégíteni.¹⁵ Ezt a klasszicizmus formaelemeit kiaknázni igyekvő, a 19. század második felének Közép-Európában uralkodó építészeti irányzata, az eklektika lendítette előre. A historizmus egyáltalán nem öncélú másolás, de nem is csak formai játék. A korszak építészeti tudatos használták fel a történelmet. Az épület funkciójához választották a szerintük legmegfelelőbb „stílusruhát”.¹⁶ A század második felében a szigorú historizmust kénytelenek voltak felváltani a kísérletezőbb, keveredő stílusjegyekkel dolgozó eklektikára, hogy az új építészeti feladatokat – elsősorban a szerkezeti újítások beépítésével – meg tudják oldani. Gottfried Semper úgy vélekedett erről, hogy bizonyos formai sajátosságok megtartása nem jelenti a technikai fejlődés elutasítását.¹⁷

Karl Friedrich Schinkel fellépése hozott először komoly fejlődést a protestáns templomok építésének történetében, de hatása inkább csak német területekre terjedt ki.¹⁸ Schinkel Werderkirchje (1821-25) előlegezte meg a 19. század második felében lezajlott változásokat a templomépítészetben,¹⁹ de igazi átalakulást a romantika hozott. Schinkel még a klasszicizmus és a szimmetria jegyében tervezett (templomaiban megesett, hogy két szószeletet rakott be, hogy a szimmetriát ne keljen feláldoznia).²⁰ Véleménye szerint, ha a protestáns templom építésénél helyes irányt akarunk követni, csak is a középkori hagyományra hagyatkozhatunk.²¹ A század közepére azonban már a neogótika győzedelmeskedett a templomépítészetben. Gottfried Semper egy 1845-ben írott művében (*Über den Bau evangelischer Kirchen*) már előremutatónan megjegyezte, hogy a kor templomépítészetének a reformáció korát kellene figyelembe vennie, és nem a 13. század, hanem a 19. század számára kellene templomot építeni.²²

A 19. század közepéig fontos szerepet kapott a funkcióból kiinduló szabad térkialakítás.²³ A középkori építészet nagyra értékelése mellett azonban megjelent az az igény, hogy a templom szakralitását esztétikai eszközökkel is kifejezzék. Innentől a középkori katedrálisok jelentették a templom adekvát kifejezési formáját. Profán jellegük miatt elvetették a korábbi centrális, kórus nélküli templomformákat.²⁴

¹² LŐRINCZ Zoltán: *i. m.* 26.

¹³ RÓKA Enikő: *Centralizáló törekvések a protestáns templomépítészetben.* In: Utóirat – Post Scriptum. A Régi-új Magyar Építőművészet melléklete. 2008/5. 12.

¹⁴ KRÄHLING János: *A hazai evangélikus templomépítészet kutatásának feladatairól.* In: Építés-Építészettudomány 1996/2. 166.

¹⁵ RÉZ László: *i. m.* 92.

¹⁶ SÁRMÁNY Iona: *Historizáló építészet az Osztrák-Magyar Monarchiában.* Corvina, Budapest, 1990. 18.

¹⁷ MALLGRAVE, Harry Francis: *Gottfried Semper. Architect of the Nineteenth Century.* Yale University Press, New Haven & London, 1996. 202.

¹⁸ PECZ Samu: *i. m.* 193.

¹⁹ ZÁDOR Anna: *Klasszicizmus és romantika.* Corvina, Budapest, 1976. 115.

²⁰ LŐRINCZ Zoltán: *i. m.* 28.

²¹ PECZ Samu: *i. m.* 244.

²² LŐRINCZ Zoltán: *i. m.* 28.

²³ RÓKA Enikő: *i. m.* 13.

²⁴ Uo.

A kálvinista templomok Magyarországon is leginkább terem elrendezésű alaprajzzal épültek, egészen Pecz Samu koráig.²⁵ Egy-két példától eltekintve (Péchy József kör alaprajzú terve a debreceni református nagytemplomhoz, vagy Hild József görögkereszt alaprajzú ceglédi református temploma) a 19. század második feléig szinte egyeduralgoló maradt a hosszházas elrendezés.²⁶ 1860-tól fordultak elő görögkereszt alaprajzú templomok, mint Szkalnitzky Antal hajdúhadházi református temploma, ahol a neoromán, homlokzati kéttornyos kialakítás a katolikus templomok monumentalitására emlékeztet.²⁷

1861-ben született meg az eisenachi regulatív, amelyben a korszak meghatározó protestáns gondolkodói megfogalmazták az ideális templommal szembeni elvárásaikat.²⁸ Ehhez minden evangélikus gyülekezetnek igazodnia kellett és a kor szokásaihoz kapcsolódva a stilisztikai szempontokat a funkcionális szempontok fölé emelték.²⁹ Javasolják az ókeresztény, a román, a koragót, de különösen a germán gót stílus követését.³⁰ A regulatív nagy hatása abban áll, hogy a reformáció előtti stílusokhoz nyúlt vissza, és ezzel megszüntette a különbséget protestáns és katolikus alaprajz között.³¹

A regulatív ugyanakkor nem rendelkezett a kereszthajókról, ezáltal mégis lehetősége nyílt az építészeknek centralizáltabb elrendezéseket kialakítani. Az 1870-es évektől jellemzővé vált a keleti rész, a keresztház és a négyezet hangsúlyozása, amivel igen nagy négyezeti tereket alakítottak ki.³²

A hosszházas elrendezés fejlődésének következő szakaszát az olyan templomok képezik, amelyeknél poligonális kereszthajók, illetve rövidített hosszhajók segítségével igyekeztek a teret centralizálni.³³ Az 1880 évektől jelent meg egy új típusú alaprajz, amely szintén tiszteletben tartotta a szabályzat előírásait, ugyanakkor a protestáns liturgiának jobban megfelelő térelrendezésre törekedett. Ez egy aszimmetrikus kéthajós elrendezés, amiben a főhajó egyik oldalán mélyebb mellékhajót alakítanak ki, így jobban látható marad a szószék, előlött pedig nagyobb befogadóképességű karzatot lehet kialakítani. Ennek késői képviselője Pecz Samu fasori evangélikus temploma (1903-05) is.³⁴

Az 1880-as évek végére sokan kívánták az eisenachi szabályozás felülbírálatát. Ez vezetett el 1891-ben a wiesbadeni program kidolgozásához, melyben olyan elrendezési alapelveket szabtak meg, amelyek ellentétben álltak az eisenachi gondolatokkal, és sok tekintetben a korábbi hagyományhoz kötődtek. Rögzítették, hogy a gyülekezet és a lelkész egységét a tér egységének is ki kell fejeznie, tehát több hajó kialakítása, illetve a kórus elválasztása nem megfelelő eljárás, továbbá a szószéket az oltárral egyenrangúként kell kezelni. Ez a program nagy vitáknak lett az alapja.

A regulatív szabályozásával összhangban, de a nyugati példáktól eltérően a korszak két nagy magyar protestáns templomépítője, Schulek Frigyes és Pecz Samu egyaránt centrális magból fejlesztette templomainak alaprajzát, ehhez csatoltak hosszanti teret.³⁵ Ebben az időben Magyarországon nagyon előremutató templomok születtek. Európa többi részén a század végére jutottak csak el az általuk alkalmazott térszervezési elvekhez.

²⁵ PECZ Samu: *i. m.* 246.

²⁶ RÓKA Enikő: *i. m.* 15.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo. 13.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² Uo. 14.

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

A templomépítészeti kérdése Európa-szerte rendkívül aktuális volt, aminek jó példája az Evangelische Kirchenbautag rendszeres megtartása, amelyről több folyóirat is tudósított (az elsőt 1894-ben tartották). Pecz Samu, és elődje, Schulek Frigyes templommegoldásai a világ templomépítészeti élvonalához kötik a magyar építészeket. A térképzés kérdése a századfordulót követő időkben is előtérben maradt, így a mintegy 20 évvel később bekapcsolódó Ybl Ervin³⁶ és Réz László³⁷ még teljes aktualitását láthatták a problémának. Írásaik jelentősége, hogy kezdtek eltávolodni a szakralitás megjelenítésének gyakorlati problémáitól, fejtegetéseik elméleti túlsúlya az építészetben ekkor zajló átalakulásnak, a modern formanyelvet meghatározni és legitimálni igyekvő törekvéseknek nyomait mutatják.

Ezek a szövegek a szakralitás megközelítésére tesznek kísérletet. Ybl Ervin a gótikus templomépítészetben látta a legmélyebb lelkiség lenyomatát, művében pedig a művészet egészét érintő kijelentéseket tett. Szerinte azok a legtökéletesebb dolgok, amelyeknek csak művészi jogosultságuk van, az emlékmű szobrok például már alárendeltebbek.³⁸

Annak a szabálynak, hogy minden épület már külső jegyeivel is fejezze ki rendeltetését inkább külső, nem pedig igazi művészi alapja van. Igazi művészi alkotás a fentebb említett törvény csorbítása nélkül csak a templomépítészetben szülehet – a templomok mindig megengedik a tiszta művészi megoldást.³⁹

Ahogy Réz László mondta egy helyen: „*A krisztusi vallás szolgálatában álló templomnak az Isten fenségéről, nagyságáról, stb. beszélő symbolumá kell lennie; a templom berendezésének, egyes alkotó részeinek is symbolikus jelentőséggel kell bírniok.*”⁴⁰

A döntő lépést a modern építészet felé Bartning: Vom neuen Kirchenbau című munkájának 1919-es megjelenése jelentette. Ebben felteszi a kérdést, hogy mit is jelent a szakrális építészet, illetve, hogy a protestáns templomépítészet egyáltalán szakrális-e?⁴¹

Ennek hatására még ugyanebben az évben Marburgban konferenciát tartottak annak megvitatására, hogy merre tart a protestáns építészet. Ezen a konferencián tartott előadást Martin Elsässer, aki a templomok „*ipari*” jellegét hangsúlyozva kijelentette: az új építészetnek nem szabad hamis érvényességet színlelnie, de éppígy nem szabad régi stílusokban sem gondolkodnia. Arra a következtetésre jutott, hogy minél inkább el kell távolodni a „*disztemplomtól*” és közelebb kell kerülni egy világos, egyértelmű térfelfogáshoz.⁴²

Elsässer gondolatait alapul véve Paul Girkon teológus igyekezett egy világos építési programot adni, amelyben kiemelte, hogy a protestáns egyházi építészet nemcsak prédikáló helyet hoz létre, hanem építészeti szimbólum is, azaz „*Épített Ige*”. Ez olyan építészetet kíván, amelyik nem esetleges és sorsszerűen közel áll a korszak emberéhez. Ennek megragadását abbéli felismerésében látta, hogy a liturgiai program a kultusz térprogramja. Az oltár tehát egyszerre kell, hogy úrasztala és áldozati oltár, a golgota szimbóluma és a szellemi áldozás helye legyen.⁴³ Ezek bizonyítják számára, hogy a protestáns templomépítészetnek megvannak a maga törvényszerűségei és teológusok bevonása nélkül nem lehetséges templomot építeni.⁴⁴

³⁶ YBL Ervin: *A keresztény templom művészetének bölcselete*. In: *Építő Ipar*. 1909/13.

³⁷ RÉZ László: *i. m.* 97.

³⁸ YBL Ervin: *i. m.* 118.

³⁹ Uo.

⁴⁰ RÉZ László: *i. m.* 98.

⁴¹ LŐRINCZ Zoltán: *i. m.* 30.

⁴² Uo. 31.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo.

Az 1920-as évekre ezek a gondolatok vezettek el oda, hogy tulajdonképpen anyagtalánították az építészetet, színekre és felületekre redukálták. Ezzel együtt eltűnt az ornemens is, amely a történeti folytonosságot biztosította. Sokan vélték úgy (és vélik ma is), hogy az épületek „*enélkül magukra maradtak, mint a talapzat nélküli szobor, elvesztették kontextusukat,*”⁴⁵ Új szervező erő alakult ki azonban a modern templomépítészetben: megtalálni a forma és szerkezet egységét, amely a hely szellemének láthatóvá tételét, ezáltal a szakralitás elérését célozza. A 20. században a szakralitás nem csak a templomok esetében felmerülő kérdés, de átszötte a profán építészetet is, hiszen szakralitás személyes érzékenységből és a közösséghez való tartozás élményéből és a *genius loci* megéléséből együttesen adódik.

Felhasznált irodalom

- DR. ERDŐSSY Béla: *Korunk magyar egyházművészete*. Katolikus emléktár, Budapest, 1983.
- KRÄHLING János: *A hazai evangélikus templomépítészet kutatásának feladatairól*. In: *Építés-Építészettudomány* 1996/2.
- LŐRINCZ Zoltán: *A protestáns templomépítészet kérdései*. In: LŐRINCZ Z.: „*Ne hagyjátok a templomot...*” *Új református templomok 1990-1999*. Kálvin kiadó, Budapest, 2000.
- MALLGRAVE, Harry Francis: *Gottfried Semper. Architect of the Nineteenth Century*. Yale University Press, New Haven & London, 1996.
- ORBÁN János: *A 18. századi Erdély református templomépítkezéseitől*. In: *Utóirat – Post Scriptum*. A Régi-új Magyar Építőművészet melléklete. 2008/5.
- PECZ Samu: *A protestáns templomok építéséről, kapcsolatban a debreceni kálvinista új templom részletes ismertetésével*. In: *Magyar Mérnök- és Építész-Egylet közleménye*. 1888/33.
- RÉV Iлона: *Templomépítészetünk ma*. Corvina, Budapest, 1987.
- RÉZ László: *Vallás és művészet*. Gömöri református egyházmegye lelkeszi testülete, Rimaszombat, 1909.
- RÓKA Enikő: *Centralizáló törekvések a protestáns templomépítészetben*. In: *Utóirat – Post Scriptum*. A Régi-új Magyar Építőművészet melléklete. 2008/5.
- SÁRMÁNY Iлона: *Historizáló építészet az Osztrák-Magyar Monarchiában*. Corvina, Budapest, 1990.
- SUGÁR Péter: *Ornamentikáról és szakralitásról (kísérlet és interpretáció)*. In: *Utóirat – Post Scriptum*. A Régi-új Magyar Építőművészet melléklete. 2003/6.
- TAKÁCS Béla: *A református templom*. In: DRENCSENYI Balázs – HEGYI Gábor – MAROSI Ernő – TAKÁCS Béla: *Református templomok Magyarországon*. Hegyi & Társa kiadó, Budapest, 1992.
- YBL Ervin: *A keresztény templom művészetének bölcselete*. In: *Építő Ipar*. 1909/13.
- ZÁDOR Anna: *Klasszicizmus és romantika*. Corvina, Budapest, 1976.

⁴⁵ SUGÁR Péter: *Ornamentikáról és szakralitásról (kísérlet és interpretáció)*. In: *Utóirat – Post Scriptum*. A Régi-új Magyar Építőművészet melléklete. 2003/6. 41.

- **A fehérség hatalma.** Építészfórum.hu, 2019.

Link: <http://epiteszforum.hu/a-feherseg-hatalma>

A kimagasló minőségű épületeknek mindig van egyfajta magától értetődő egyszerűsége, egy kortárs épületben pedig a funkcionális rend, az arányosság és a fogalmi tisztaság teremtheti ezt meg. Bényei István és Ivony Balázs újabb alkotása e hármas egység következetes demonstrációja.

Nagyon megfogott a tóval való kapcsolat – meséli Bényei István, a ház tervezésének alapgondolatairól. E telek és környezete ugyanis egy magán beruházó és az önkormányzat együttműködésének köszönhetően speciális szabályozási tervvel rendelkezik. Kiemelt szempont ebben, hogy csak modern formavilágú épületet lehet a tó környékére építeni. Az ebből eredő homogenitás, a területet meghatározó lapostetős épületek között is lehetőség nyílt azonban arra, hogy a tóra hangolhassák az épületet és ne a többi házhoz képest határozzák azt meg.

Egyszerű formavilág és nemes, időtálló anyagok használata jellemzi a házat, amelynek tartózkodó látványa és hidegsége keretet kíván adni az építetű házaspár hétköznapijához. Bár a képek alapján meglepő, a villa alapterülete csupán 300 m², ez az optikai csalás pedig egy szép, átlátható házat eredményezett. Annak érdekében, hogy az utcától ne vágják el a tavat, a házon keresztül – bizonyos szögekből – áttekinthetünk a kert végében pihenő tóra is – amit a horizontális szerkesztés és a nagy üvegfelületek használata is erősít.

A viszonylag kis telek tó felé keskenyedő formáját erényként kezelték a tervezők. Nagyjából ugyanakkora teraszt építettek a házhoz, mint amekkora az élettér – óriási, mozgatható üvegfelületekkel ráadásul e terasz összenyitható a belső térrel, amellyel ennek hatására télen vizuálisan is egybeforr. Fedett terasz helyett kiváló ritmusú, egyedi pergolával (amelynek az elemei fokozatosan egyre sűrűbben követik egymást, miközben egyre vékonyodnak) és mozgatható árnyékolókkal látták el a teraszt, amelyen három-négy zónát is elkülönítettek, megismételve az épület közös belső tereinek funkcióit. A pergola gerendázata gyönyörű vibrálást ad az ég felé, ugyanakkor lényegi elemként ezek a lamellák húzzák harmonikusra az elnyúló ház kompozícióját is.

Feltűnően egyszerű az épület térszervezése: az élettér másfél-két szint magas, amely a homlokzati nyílászárók mellett felülvilágítókból is nyeri a fényt – emellett az alacsonyabb épületrészekben (mintegy az oldalhajóban) találjuk a külön női és férfi szobát, ahová a tulajdonosok elvonulhatnak, amelyeket azonban csupán egy üvegfal és nagy, nehéz függönyök választanak el a nappaltól. E szobák utcafronti ablakai előtt találjuk a sűrű osztású, függőleges, homlokzati árnyékoló felületet, ami egyszerre szűri a fényt és a belátást. Az épület privát terei között egy beharapással belső félátriumot nyitottak, ennek segítségével a tulajdonosok ki tudnak lépni a privát zónájukból és egy lebegő lépcsőn föl tudnak jutni a ház tetejére, ahonnan a szabadon élvezhetik a naplementét.

A nagy belmagasságú közös élettérben szigeteket hoztak létre, kizárólag bútorok segítségével: a konyha egyik szekrényének hátoldala például az előtér gardrób szekrénye. Az ehhez hasonló, ötletes megoldásokkal és a belső tér dekorációs elemeivel Bényei István és Rudinszky Bernadett célja volt megteremteni egy loft lakásokra emlékeztető belső világnak és a skandináv design elemeinek keverékét, ami elsősorban a színvilágban és az anyaghasználatban érhető tetten. A skandináv stílus adta otthonosság nagyon jól áll ennek a nagyon feszes háznak – emberléptékűvé teszi azt.

Az átgondolt tájolás és a minőségi anyaghasználat – amelyre talán legjellemzőbb példa, hogy a hófehér vakolt felületekből olyan nemes elemek emelkednek ki, mint a garázs rejtett bejárata, amely réz burkolatot kapott – a mai gyors építkezések és gyakori változások helyett egy sok-sokéven át eleganciát és visszafogottságot tükröző villát eredményeztek, amely a tulajdonos és a tervezők szándéka szerint évtizedeken át büszkén hirdeti majd mai építészetünk alaptételeit.